

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΟΥ ΡΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ (1945-2013)
ΑΠΟ ΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ
ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Με αυτόν τον τίτλο επέγραψα το κείμενό μου, σα να το ετοιμάζα για μια τιμητική εκδήλωση για τον ελαφρώς πρεσβύτερο φίλο αθλητίατρο, αλλά και ενθουσιώδη ερευνητή του λευκαδίτικου παρελθόντος ή, ακόμη πιο ταιριαστά, για την παρουσίαση του βιβλίου που ετοιμάζε με ερευνητικό πάθος, με διαδοχικά επί μέρους ομόκεντρα δημοσιεύματα επί μία δεκαετία και διαδοχικές γραφές, θηρεύοντας την άριστη μορφή, που στο εξώφυλλό του θα είχε τίτλο, *Ο φιλόλογος-ιστορικός Πάνος Γεωργίου Ροντογιάννης (1911-1996) και το εκπαιδευτικό-παιδαγωγικό του έργο*, ένα βιβλίο 250 σελίδων περίπου με άλλες 150 σελίδες παράρτημα κειμένων και φωτογραφιών.

Σε ένα φιλολογικό μνημόσυνο και αφιέρωμα μνήμης οι βιογραφικές αναφορές είναι εντελώς απαραίτητες για να σχηματίσουμε την εικόνα του τιμητικά μνημονευόμενου, μέσα από την πορεία του βίου του, την εκπαίδευσή του και τον μεγάλο αγώνα του για την υψηλή επιστημονική κατάρτιση, τους οραματισμούς, τα σχέδια και τα κατορθωμένα έργα του στην επιστήμη και την πανεπιστημιακή διδασκαλία.

Έφυγε βιαστικά ο Γιώργος και δεν μας άφησε, όσο γνωρίζω, ένα συνεκτικό αυτοβιογραφικό κείμενο, με ιεραρχημένους, κατά τη δική του αξιολόγηση, τους σταθμούς του βίου του, επιμένοντας στις καίριες, κατά τη δική του κρίση, καμπές της ζωής του. Ο μελλοντικός βιογράφος του όμως θα βρει στο αρχείο του πατέρα του και το δικό του όλα εκείνα τα στοιχεία που απαιτούνται για τη συγκρότηση μιας διαφωτιστικής και όσο γίνεται πλήρους βιογραφίας. Εμείς και γι'αυτούς τους λόγους αλλά και για τη στενότητα του χρόνου θα περιοριστούμε στα ελάχιστα βιογραφικά, προτιμώντας να απλώ-

σουμε στο διαθέσιμο χρόνο τις προσεγγίσεις μας στο επιστημονικό ερευνητικό του έργο.

Γεννήθηκε στην πόλη της Λευκάδας στις 27 Νοεμβρίου 1945 αλλά τον έγραψαν στο μητρώο αρρένων της κοινότητας των Τσουκαλάδων με ημερομηνία γέννησης 15 Ιανουαρίου 1946. Γονείς του ο φιλόλογος Πάνος Γεωργίου Ροντογιάννης, ο μετέπειτα γυμνασιάρχης και σπουδαιότερος ιστορικός της Λευκάδας και η σεβαστή μας κυρία Αλίκη Αστερίου Παπατόλιου, πτυχιούχος δασκάλα, γεννημένη το 1924 στην Κατερίνη, μαθήτρια του Πάνου στο Γυμνάσιο Κατερίνης, όπου υπηρέτησε από το 1939 ως το 1945. Το ζευγάρι επέλεξε τη Λευκάδα ως καταφύγιο και αντίδοτο στο διάχυτο κλίμα φόβου, που τους διακατείχε, καθώς είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην εθνική αντίσταση στην Πιερία και είχαν προγραφεί από τους αντιπάλους. Ο Πάνος πέτυχε να μετατεθεί από το Γυμνάσιο Κατερίνης στο Γυμνάσιο Λευκάδος και ύστερα από ένα περιπετειώδες ταξίδι, με την εγκυμονούσα Αλίκη και χωρίς αποσκευές, από τη Θεσσαλονίκη, με το πλοίο της γραμμής, για τον Πειραιά και από εκεί με γκαζοζέν αυτοκίνητο στην Κόρινθο και στην Πάτρα, από όπου με μία βενζίνα έφτασαν στο λιμάνι της Λευκάδας στις 29 Σεπτεμβρίου 1945. Τους υποδέχτηκε η πατρική οικογένεια του συνταξιούχου δασκάλου Γεωργίου Πάνου Ροντογιάννη (1881-1967) και της Νικολέττας Σταματέλου, αγρότισσας στους Τσουκαλάδες, με τρεις δυναμικές κόρες αλλά και το βαρύ πένθος για τον χαμένο το 1943, σε εμφυλιακή σύγκρουση, κάπου στην Ήπειρο, μικρότερο γιο, τον Σπύρο Μελά.

Σ' αυτό το περιβάλλον με τους στενούς συγγενικούς δεσμούς αγάπης και το βαρύ κλίμα που δημιουργούσε ο εμφύλιος αλλά και οι καταστροφές των σεισμών του 1948 και του 1953 θα ανατραφεί ο Γιώργος αλλά και ο αδελφός του Σπύρος, που γεννήθηκε το 1948. Η οικογένεια θα μείνει στη Λευκάδα ως το καλοκαίρι του 1956 και τη μετάθεση του Πάνου στο Γυμνάσιο Χαλανδρίου, όπου ο Γιώργος αφού τελειώσει το δημοτικό και το Γυμνάσιο Χαλανδρίου θα φοιτήσει στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών από το 1964 ως το 1969. Στα γυμνασιακά και τα φοιτητικά του χρόνια (1963-1968) ήταν αθλητής στίβου (δίσκος, δέκαθλο) εθνικού και διεθνούς επιπέδου, ως επίδοξος συνεχιστής, όπως έλεγε ο ίδιος, του μεγάλου συγχωριανού του Ηλία Βεργίνη (1908-1973)¹. Ειδικεύτηκε στην αθλητιατρική (Πανεπιστήμιο Ρώμης, 1976) στην Παθολογία (1980) και την Καρδιολογία (1982). Διδάκτωρ

1. Γεώργιος Π. Ροντογιάννης, «Ο αθλητής Ηλίας Βεργίνης όπως τον είδε ένας επίδοξος συνεχιστής του», Σύλλογος Λευκαδίων Πάτρας «Η Φανερωμένη», «Αφιέρωμα. Ηλίας Βεργίνης σφαιροβόλος, βαλκανιονίκης – πρωταθλητής Ελλάδος (1908-1973)», π. *Νήρικος*, παράρτημα τχ. 27 (Πάτρα, Ιούλ. - Σεπτ. 1996) 7-13.

του Πανεπιστημίου Αθηνών (1978). Επισκέπτης ερευνητής στο Πανεπιστήμιο της Πενσυλβάνια (1979-1980). Επίκουρος καθηγητής Αθλητιατρικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1984-1989). Τομεάρχης Αθλητιατρικής (1989-1997) του Εθνικού Κέντρου Αθλητικών Ερευνών και αργότερα διευθυντής του (2008-2010). Καθηγητής Αθλητιατρικής στο Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (1997-2013). Γραμματέας της Ελληνικής Αθλητιατρικής Εταιρείας, Πρόεδρος της Εταιρείας Αθλητικής Ψυχολογίας και Νευροφυσιολογίας των Αθλητών, Μέλος της New York Academy of Science, Αντιπρόεδρος του Ελληνικού Κολλεγίου Αθλητιατρικής. Μέλος του Δ.Σ. (1994-2000) και Αντιπρόεδρος της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών από το 2000 ως το 2013².

Τα ερευνητικά, τα συγγραφικά του ενδιαφέροντα και τα δημοσιεύματά του, ατομικά και συλλογικά, στα διεθνή επιστημονικά περιοδικά εστιάστηκαν σε θέματα προλήψεων νόσων και κακώσεων ιδίως των elite αθλητών, των κλινικών εφαρμογών του συνδυασμού διατροφής και άσκησης για πρωτογενή και δευτερογενή πρόληψη, ιδίως της καρδιαγγειακής νόσου. Στο χώρο της ιστορίας καλλιέργησε με ενθουσιασμό τη βιογραφία και τελικά την ιστορία της εκπαίδευσης, κινημένος από τις οικογενειακές επιδόσεις στη διδασκαλία και την παράδοση του χωριού του, ενός χωριού εκπαιδευτικών, αλλά και τις δικές του ανάγκες για τη βαθύτερη γνωριμία με τους ανθρώπους του άμεσου περιβάλλοντός του, που γνώρισε και θαύμασε.

Γνώρισα τον Γιώργο στη Λευκάδα τον Σεπτέμβριο του 1993 στο οργανωμένο από την Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών Δ΄ Συνέδριο Επτανησιακού Πολιτισμού *Από την τοπική ιστορία στη συνολική: το παράδειγμα της Λευκάδας, 15ος-19ος αι.*, που ήταν αφιερωμένο στον Πρόεδρο της Εταιρείας Πάνο Γ. Ροντογιάννη³. Συνόδευε τον τιμώμενο πατέρα του μαζί με τον αδελφό του Σπύρο. Η προσπάθεια της στήριξης του 82χρονου πατέρα είχε προ πολλού ξεκινήσει με όλα τα ιατρικά μέσα καθώς και τη συμπαράσταση για την τόνωση της πεσμένης ψυχολογίας του γέροντα, προκειμένου να ζήσει και να ολοκληρώσει τα ημιτελή συγγραφικά του έργα. Για να βοηθήσει σ' αυτόν τον τελευταίο σκοπό ο Γιώργος οδηγήθηκε σε μονοπάτια άγνωστα γ' αυτόν, της φιλολογίας και της ιστορίας αλλά και της επιμέλειας

2. Τα στοιχεία από το ανηρτημένο στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Εργοβιογραφικό του σημείωμα, που είναι ενημερωμένο ως το 2010 περίπου. Για τις ανάγκες αυτής της δημοσίευσης παραθέτω στοιχεία από δικές μου αυτοψίες.

3. Πρακτικά Δ΄ Συνεδρίου «Επτανησιακού Πολιτισμού», Λευκάδα 8-12 Σεπτεμβρίου 1993. *Από την τοπική ιστορία στη συνολική: το παράδειγμα της Λευκάδας 15ος-19ος αι. Συνέδριο αφιερωμένο στον Πρόεδρο της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών Πάνο Γ. Ροντογιάννη*, Αθήνα 1996, 470 σ.

βιβλίων. Όλα αυτά του όξυναν το δικό του νεανικό παράπονο: οι γονείς του –καθένας και για δικούς του λόγους– του επέβαλαν να σπουδάσει ιατρική ενώ εκείνος προτιμούσε τις ανθρωπιστικές επιστήμες και ήταν θαυμαστής του πατέρα του, παρόλο που τότε δεν καταλάβαινε πλήρως την αξία του παιδαγωγικού, πολύ περισσότερο του ιστοριογραφικού του έργου, καθώς οι θετικές επιστήμες είχαν και έχουν άλλα κριτήρια αξιολόγησης και συστημάτων μέτρησης της επιστημονικής αξίας και εμβέλειας. Το Συνέδριο με την παρουσία σημαντικών Ελλήνων και ξένων επιστημόνων και τον πολυήμερο διάλογο, τόνωσαν την πίστη στο έργο του πατέρα του και αύξησαν τον θαυμασμό του, με αποτέλεσμα να εντατικοποιήσει τις προσπάθειες για την ολοκλήρωση και την έκδοση το 1994 του έργου ζωής του Πάνου Γ. Ροντογιάννη, *Η εκπαίδευση στη Λευκάδα 1613-1950*⁴ με χρηματοδότηση του Τάκη-Επαμεινώνδα, γιου του δασκάλου, φιλόλογου και επιθεωρητή Βασιλείου Ι. Σταματέλου, μέντορα των Ροντογιαννέων. Το έργο ήταν γνωστό καθώς μερικές του ενότητες είχαν δημοσιευτεί από το 1950 ως το 1991⁵.

Στην *Επετηρίδα της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών*, τόμος 8ος, που θα κυκλοφορήσει το 1995, ο Γιώργος επιμελείται τρεις μελέτες του Πάνου: «Ο πληθυσμός της Λευκάδος από το απώτερο παρελθόν ως το 1991 μ.Χ.». «Σεισμολόγιο της Λευκάδος (1469-1971)». «Το χρονικό της σύστασης της τωρινής Δημόσιας Βιβλιοθήκης και του Μουσείου Αντικειμένων Μεταβυζαντινής Εκκλησιαστικής Τέχνης»⁶.

Τα ίδια χρόνια, 1994-1995, ο Γιώργος πείθει τον πατέρα του για την έκδοση των μεταφράσεών του, πεζών και ποιητικών κειμένων από τα αρχαία ελληνικά και ευρωπαϊκές γλώσσες. Όπως ξέρουμε είχε προηγηθεί η έκδοση της μετάφρασης των *Απομνημονευμάτων του Γαλατικού Πολέμου* του Γάιου Ιούλιου Καίσαρα το 1958, που προοριζόταν για φροντιστηριακή χρήση, για αυτό ανατυπώθηκε το 1968 και το 1973⁷. Οι ανέκδοτες ως τότε μεταφράσεις είχαν γίνει στη δημοτική για προσωπική ευχαρίστηση και ο μεταφραστής

4. Πάνου Γ. Ροντογιάννη, ιστορικού της Λευκάδος, *Η εκπαίδευση στη Λευκάδα 1613-1950*, Αθήνα 1994, 384 σ.

5. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Αναγραφή δημοσιευμάτων Πάνου Γ. Ροντογιάννη», *Πρακτικά Δ΄ Συνεδρίου...* ό.π., σ. 39-45, αρ. 10, 28, 45, 47. Δημήτρης Σπ. Τσερές, «Ιστορώντας τη λογιосύνη και την εκπαίδευση», *Πρακτικά του Συνεδρίου Η Λευκάδα και οι ιστορικοί της, 19ος-20ός αι.*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 5-7 Αυγούστου 2008, Επιμέλεια Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Αθήνα 2009, σ. 200-208.

6. Τ. Ε. Σκλαβενίτης, «Αναγραφή δημοσιευμάτων Πάνου Γ. Ροντογιάννη», ό.π., σ. 44, αρ. 52-54.

7. Στο ίδιο, σ. 40-42, αρ. 11, 25, 30.

δίσταζε να τις δημοσιεύσει, αδικώντας το ταλέντο και τη γλωσσική του επάρκεια, που του επέτρεψε να κατανοεί βαθιά το πρωτότυπο και να βρίσκει το αρμόζον νεοελληνικό γλωσσικό ένδυμα ώστε να μην αδικούνται πολύ οι μεταγλωττιζόμενοι μεγάλοι συγγραφείς. Αυτή η αδικία του πρωτοτύπου από τη μετάφραση ήταν η μόνιμη έγνοια του.

Το 1994 κυκλοφόρησε η μεταγλώττιση της Πλατωνικής *Απολογίας* του Σωκράτη και του *Κρίτων*. Τον επόμενο χρόνο 1995 έγινε νέα έκδοση του βιβλίου με το Πλατωνικό κείμενο στην έκδοση της Οξφόρδης αντικριστά με το μεταγλωττισμένο⁸. Μια πρόχειρη ιδιωτική έκδοση σε 50 αντίτυπα μας χάρισε το 1996 τη μεταγλώττιση της τραγωδίας του Αισχύλου *Προμηθέας δεσμώτης*, έργο του μεσοπολέμου, που δεν εκδόθηκε τότε από σεβασμό στη μετάφραση του Ιωάννη Γρυπάρη που είχε λίγο νωρίτερα κυκλοφορήσει (1938)⁹.

Το 1995 εκδόθηκαν τα πρωτότυπα *Ποιήματα* του Πάνου και εκεί ο Γιώργος πρόσθεσε τις μεταφράσεις ποιημάτων του Σιμωνίδη του Κείου, του Αρχίλοχου, του Ανακρέοντα, του Οράτιου, του Δαβίδ, του Μίλτονα και του Βύρωνα. Όλα αυτά οφείλονται στην επιμονή του Γιώργου, που επιστράτευσε και τρίτους ειδικούς για να εκφράσουν τη γνώμη τους για τα ποιήματα και τις μεταφράσεις, προκειμένου να καμφθεί ο ποιητής τους και να δώσει την έγκριση για δημοσίευση: έτσι νικήθηκε όχι η αμφιβολία του για την αξία τους, που κατά βάθος δεν υπήρχε, αλλά ο φόβος ότι παραήταν προσωπικά δημιουργήματα, ίσως και λιγότερο δουλεμένα από όσο έπρεπε και θα ήταν δύσκολο για τους άλλους να τα δεχτούν¹⁰.

Η εντατική προσπάθεια του Γιώργου για την έκδοση των έργων του πατέρα του αποδείχτηκε σωτήρια αφού από το καλοκαίρι του 1996 ο Πάνος Ροντογιάννης δεν μπορούσε πια να συνεργαστεί και ο θάνατός του ήρθε στις 26 Δεκεμβρίου, δημιουργώντας νέες υποχρεώσεις διαχείρισης της πνευματικής κληρονομιάς του. Ο Γιώργος αισθάνθηκε τη βαριά ευθύνη και αναλαμβάνει την προσπάθεια να αποκτήσει τα απαιτούμενα εφόδια για την κατανόηση του πατέρα του ως προικισμένης προσωπικότητας και δημιουργού ενός σπουδαίου έργου, που υπερείχε συγκριτικά με τα έργα των ομοτέχνων του. Αυτή η έννοια της διάκρισης είναι κυρίαρχη στον τρόπο που ο Γιώργος αποτιμά τους ανθρώπους, τις πράξεις και τις σταδιοδρομίες τους.

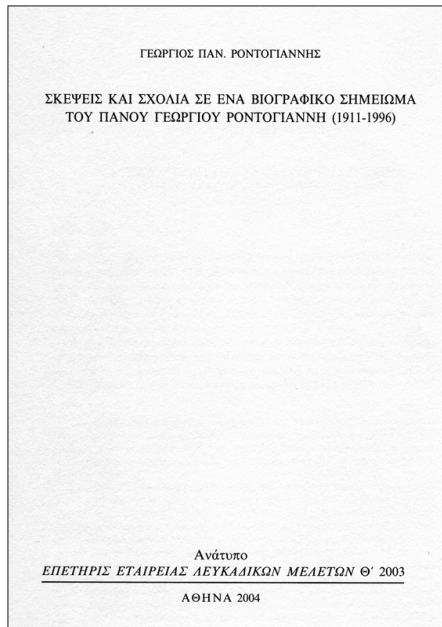
8. Στο ίδιο, σ. 44, αρ. 49, 50.

9. Στο ίδιο, σ. 44, αρ. 55.

10. Στο ίδιο, σ. 44, αρ. 51. Τα *Ποιήματα* βιβλιοπαρουσιάστηκαν από τον Χρίστο Γ. Ροντογιάννη, εφ. *Λευκαδίτικη Πνοή*, αρ. 45 (Ηλιούπολη, Σεπτ.-Οκτ. 1995). Λάμπρος Σ. Βρεττός, «Το ποιητικό έργο του Πάνου Γ. Ροντογιάννη», π. *Νήρικος*, Συλλόγου Λευκαδίων Πάτρας, Ειδική έκδοση – Αφιέρωμα: Πάνος Γ. Ροντογιάννης, ο σύγχρονος ιστορικός της Λευκάδας, Οκτ. 1997, σ. 54-61.

Αναζητά λοιπόν για τον πατέρα του τους όρους που τον διαμόρφωσαν: τον οικογενειακό περίγυρο, την εκπαίδευση και την κατάρτισή του, τον συνεχή αυτοδίδακτισμό του, τον κοινωνικό και φιλοσοφικό του προσδιορισμό και την εμπλοκή του σε συλλογικές κοινωνικές προσπάθειες. Αναμετρά την ένταση των προσπαθειών του για την κατάκτηση των υψηλών στόχων. Καθώς θεωρεί δυσκολότερη γι' αυτόν την κατανόηση του ιστοριογραφικού του έργου, το οποίο επιπλέον είχε αρχίσει να μελετιέται από τους ειδικούς, καταλήγει να ασχοληθεί με το άυλο παιδαγωγικό του έργο, καθώς ο ίδιος βιω-ματικά και από τα τρυφερά του χρόνια ως παιδαγωγό γνώρισε τον πατέρα του και όπως πολλοί μαθητές του τον θαύμασε και καταλάβαινε τους ύμνους των άλλων μαθητών γι' αυτόν, όπως και τις κρίσεις των επιθεωρητών που του έδωσαν και άριστα προάγοντάς τον σε υψηλές διοικητικές θέσεις, που δεν φαίνεται να του πολυταίριαζαν και πάντως δεν τον ενθουσίαζαν. Ο Γιώργος πρέπει να παρακινήθηκε στην επιλογή του να μελετήσει τον παιδαγωγό Ροντογιάννη αφού ο ίδιος σε σύντομο αυτοβιογραφικό του κείμενο του 1994, λες και έπαιρνε το δρόμο του Αισχύλου, σημείωσε ως πρώτο στοιχείο της αυτοεκτίμησής του το παιδαγωγικό του έργο: «Ελπίζω κάτι να επιζήση από τον

ψυχικό μου κόσμο, που με ενθουσιασμο μεταγγιζα κάθε φορά στις ψυχές των παιδιών και των μεγάλων, και μαζί μ' αυτό το κάτι, ότι κάτι θα μείνη και από τη δική μου παρουσία στην Παιδεία, στο χώρο όπου δίδαξα τουλάχιστον»¹¹.

Η αναζήτηση λοιπόν των πηγών και των εργαστηρίων από τα οποία περνά και διαμορφώνεται ο εκπαιδευτικός-παιδαγωγός και η πρόσληψη της διδασκαλίας, αλλά και του ίδιου, από τους μαθητές του –αυτοί κρατάνε αναμένο το καντήλι του δασκάλου, που καίει από το λάδι του δικού τους καντηλιού– ήταν ένας δρόμος δύσκολος αλλά αναγκαίος και γοητευτικός για τον

11. Γεώργιος Παν. Ροντογιάννης, «Σκέψεις και σχόλια σε ένα βιογραφικό σημείωμα του Πάνου Γεωργίου Ροντογιάννη (1911-1996)», *Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών*, τ. Θ', 2003, Αθήνα 2004, σ. 153.

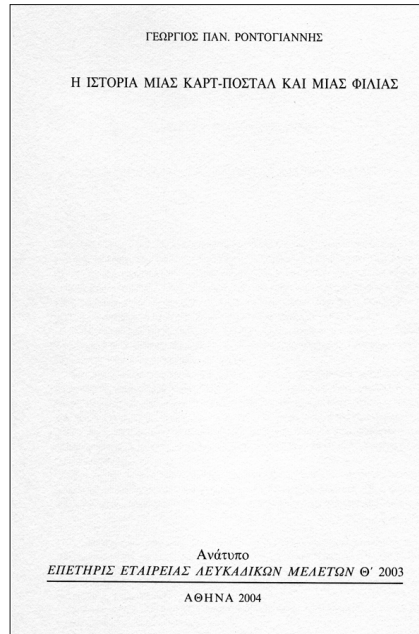
Γιώργο, που λίγο μετά τον θάνατο του πατέρα του εκλέγεται καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και ξέρει ότι για τα επόμενα 17 χρόνια, πέραν των ερευνητικών του ασχολιών, θα είναι παιδαγωγός και αυτός, δάσκαλος στη μεγάλη σειρά των Τσουκαλαδιωτών και των Ροντογιαννέων δασκάλων, που κάπως τους ήξερε και αν χρειαζόταν θα τους γνώριζε και καλύτερα.

Όμως το παρελθόν –όσο και αν το ήξερε– φανερώθηκε ασύγκριτα σκληρότερο κατά την προσέγγισή του, από όσο το φανταζόταν ο ώριμος καθηγητής που ανεβοκατέβαινε κάθε βδομάδα στο Πανεπιστήμιό του στα Τρίκαλα.

Ανακαλύπτει στα χαρτιά του πατέρα του έτοιμη για έκδοση τη βιογραφία του Σπύρου Γεωργίου Ροντογιάννη (1915-1943) δασκάλου, αγωνιστή αξιωματικού του ελληνοϊταλικού πολέμου και πρωταγωνιστή της Εθνικής αντίστασης στη Λευκάδα και την Ήπειρο, με το επανασταστικό ψευδώνυμο Σπύρος Μελάς, που σκοτώθηκε σε εμφύλια σύρραξη την παραμονή των Χριστουγέννων του 1943 στο βουνό Κασιδιάρης της Ηπείρου. Ο Πάνος θα μάθει τις φρικτές λεπτομέρειες μόνο το 1980 από αυτόν που η μοίρα του επιφύλαξε ρόλο Αντιγόνης και έθαψε τον Σπύρο Μελά. Ο ποιητικός θρήνος του 1947 για τον αδελφό θα συμπληρωθεί, μετά το 1890, με τοπωνυμικό προσδιορισμό:

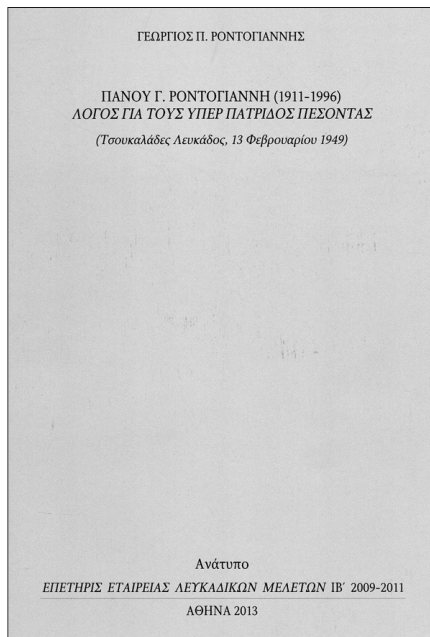
*Τώρα ψηλά στην άγριαν ερημιά
βαρδιάτορας εσύ του Κασιδιάρη
με τη διπλή πληγή μες στην καρδιά,
άτυχο, προδομένο παλικάρι.*

Αλλά το βιβλίο του Πάνου για τον Σπύρο Μελά, που το εξέδωσε ο Γιώργος το 2001, περιείχε και τη μαρτυρία του Πάνου για τη δική του παράλληλη δράση στην Πιερία: «Στο γράμμα του ο Σπύρος [τον Απρίλιο του 1943] μου έγραφε πως πήγε στην Πρέβεζα για

12. Πάνος Γ. Ροντογιάννης, *Ο Σπύρος Γ. Ροντογιάννης (Σπύρος Μελάς), 25.2.1915 π.η. – 24.12.1943*, Αθήνα, Σύλλογος Τσουκαλαδιωτών Αττικής «Η Ελιά», 2001, 96 σ. Το ποίημα του ΠΓΡ, Δεκέμβριος 1947, στις σ. 69-70. Το παράθεμα στη σ. 40. Σημαντικές αναδεικνύονται οι μαρτυρίες για τον Μελά με το σχολιασμό τους σπό τον Γιώργιο Παν. Ροντογιάννη, «Η ιστορία μιας καρτ-ποστάλ και μιας φιλίας», *Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών*, τ. Θ', 2003, Αθήνα 2004, σ. 227-240.

εμπόριο. Κατάλαβα βέβαια, και του απάντησα να έρθη να κάμωμε εμπόριο μαζί. Δεν πήρα απάντησή του»¹².

Ο Πάνος τέλη 1942 με αρχές του 1943 συλλαμβάνεται από τις γερμανικές δυνάμεις γιατί σύμφωνα με πληροφορίες μαθητών του, παιδιών γκεσταπιτών, έκανε προπαγάνδα κατά των κατακτητών στο μάθημα της ιστορίας. Μετά την αποφυλάκισή του και προς το καλοκαίρι του 1943 αποσπάστηκε στο ημιγυμνάσιο Λιτόχωρου και βγήκε στο βουνό για ένα περίπου χρόνο και ανέλαβε υπεύθυνος διαφώτισης και ενημέρωσης του ΕΑΜ στο Ελατοχώρι – Σκουτέρνα Πιερίας ως τις 30 Οκτωβρίου 1944 που γύρισε στη θέση του στο Γυμνάσιο Κατερίνης. Μετά τον Δεκέμβριο φεύγει κυνηγημένος στη

Θεσσαλονίκη. Οι φοβερές εμπειρίες της περιόδου καταγράφηκαν σε ένα βιβλίο του με τίτλο *Ο Εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας στο Βόρειο Όλυμπο και στα Πιέρια*, που το έγραψε με τη συνεργασία της συναγωνίστριας συζύγου του Αλίκης στη Λευκάδα από το 1945 ως το 1956. Ο Γιώργος το μηχανογράφησε και το υπομνημάτησε, περιμένοντας καλύτερους καιρούς για τη δημοσίευσή του. Εκείνος έπρεπε και βιωματικά να βρει τρόπους να ενσωματώσει στη συνείδησή του και τη διάσταση του αντιστασιακού, που υπηρέτησαν με τόση αυταπάρνηση οι γονείς και ο αδικοχαμένος θεός. Τα τραύματα ήταν μεγάλα καθώς και οι τρεις ήταν εκπαιδευτικοί και ο πατέρας του επιτυχημένος παιδαγωγός και χρειαζόταν μεγάλη προσπάθεια για την κατανόηση τόσο ακραίων αποφάσεων και αντίστοιχων θαρραλέων πράξεων. Τις θέσεις του πατέρα του μετά το 1945 προσπαθούσε να εξιχνιάσει και ήταν αντικείμενο της τελευταίας του μελέτης, που εκδόθηκε μετά τον θάνατό του, στο τέλος του 2013¹³.

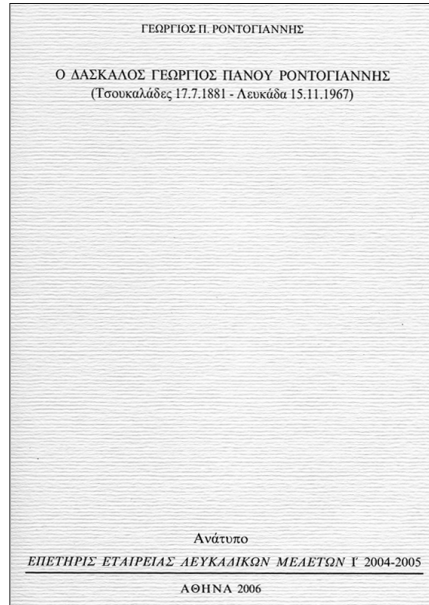
Ο συνονόματος παππούς του Γεώργιος Πάνου Ροντογιάννης (1871-1967), που κοντά του ο Γιώργος έζησε τα παιδικά του χρόνια στους Τσουκαλάδες, επηρέασε τη διαμόρφωση του Πάνου και του Σπύρου και ως

13. Γεώργιος Παν. Ροντογιάννης, «Πάνου Γ. Ροντογιάννη (1911-1996), Λόγος για τους υπέρ της πατρίδος πεσόντας (Τσουκαλάδες Λευκάδας, 13 Φεβρουαρίου 1948)», *Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών*, 12 (2009-2011), Αθήνα 2013, σ. 341-365.

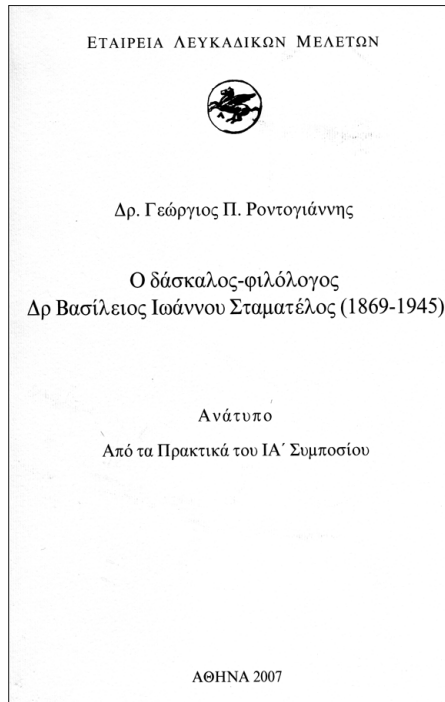
δάσκαλός τους. Ήταν φυσικό να γίνει αντικείμενο της έρευνας του Γιώργου καθώς υπήρχαν γι' αυτόν στοιχεία και δικά του κείμενα στο οικογενειακό αρχείο και σύντομη βιογραφία του γραμμένη από τον Πάνο, μετά τον θάνατό του. Παραθέτω από τα συμπεράσματα της μελέτης του Γιώργου για τον παππού του: «Στο εκπαιδευτικό του έργο φαίνεται να συνδυάζει αποτελεσματικά την επιστημονική θεώρηση με τη διδακτική πράξη και υιοθετεί, ως τρόπον διδασκαλίας, εκείνον που ενισχύει την αυτενέργεια των μαθητών και την ενεργό συμμετοχή των τελευταίων στο μάθημα, κατά τις επιταγές του συστήματος της συνδιδασκτικής (Ερβαρτιανής) που διδάχθηκε και ακολουθεί. Μολονότι δεν υπήρξε θιασώτης του Σχολείου Εργασίας, εντούτοις φαίνεται να γνωρίζει επαρκώς την ψυχολογία του παιδιού, ώστε να μπορέσει να ενεργοποιήσει τις εμπειρίες των μαθητών και να κεντρίσει το ενδιαφέρον τους για μάθηση. Διαθέτοντας δε επαρκή γνώση διδακτικής και σημαντική σχετική εμπειρία, είναι σε θέση να συμμετέχει και να συμπορεύεται με τους μαθητές του σε κάθε διδακτική προσέγγιση. Διαθέτοντας πάλι πλούσιο μεθοδολογικό πλάνο, είναι σε θέση να δίνει τις απαραίτητες ευκαιρίες για συστηματική οργάνωση της σκέψης των μαθητών του. Θα μπορούσε, δηλαδή, να αναγνωρισθεί ως ο ιδανικός εκφραστής του ήδη από μακρού εγκαταλειφθέντος συστήματος διδασκαλίας στη στοιχειώδη εκπαίδευση, της συνδιδασκτικής. Επιπλέον, αφιερωμένος ολόψυχα στο διδασκαλικό του επάγγελμα και διαθέτοντας αδιάπτωτο έως το τέλος της σταδιοδρομίας του ενθουσιασμό στην επιτέλεση του έργου του, εχαρακτηριζόταν για την αποτελεσματική παιδαγωγική και διδακτική του ικανότητα»¹⁴.

Η σημαντική προσωπικότητα του Τσουκαλαδιώτη δασκάλου, φιλόλογου και επιθεωρητή Βασιλείου Ι. Σταματέλου (1869-1945) θιασώτη της νεω-

14. Γεώργιος Παν. Ροντογιάννης, «Ο δάσκαλος Γεώργιος Πάνου Ροντογιάννης (Τσουκαλάδες 17.7.1881 – Λευκάδα 15.11.1967)», *Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών*, τ. Γ', 2004-2005, Αθήνα 2006, σ. 165-206. Το παράθεμα στις σ. 180-181.

τερικότητας και του εκπαιδευτικού Δημοτικισμού, σφράγισε τους Ροντογιαννέους, σίγουρα τον Πάνο και τον Σπύρο στην ώρα των μεγάλων τους ιδεολογικών αναζητήσεων, αλλά συμπαρέσυρε και τον πατέρα τους Γεώργιο. Ο Γιώργος στη μελέτη του γι' αυτόν αναζήτησε και εντόπισε τα στοιχεία που αποδεικνύουν αυτή τη σχέση και καθώς ο ίδιος ήταν βαπτισμιός του Γιώργου Σταματέλου, μηχανικού, γιου του Βασίλειου και στενού φίλου του Πάνου, διατήρησε εγκάρδιες σχέσεις πάντοτε με την οικογένεια¹⁵. Ο Τάκης-Επαμεινώνδας, μηχανικός, νεότερος γιος του Βασίλειου, έγινε χορηγός, όπως σημειώσαμε, του βιβλίου του Πάνου για την *Εκπαίδευση στη Λευκάδα*, το 1994 αλλά και της επανέκδοσης το 2007 του

βιβλίου του Βασίλειου για τον *Εθνικό Ύμνο* του Σολωμού (1924) και της έκδοσης του ανέκδοτου βιβλίου του Βασίλειου, *Αλφαβητάριον η ζωή μας* το 2009. Και τα δύο βιβλία επιμελήθηκε ο Γιώργος στις σειρές της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών¹⁶.

Όλη αυτή η μεγάλη προετοιμασία, με τους συγγραφικούς αναβαθμούς που σημειώσαμε, φάνηκε χρήσιμη στον Γιώργο όταν σχεδίασε και άρχισε να γράφει το βιβλίο για τον εκπαιδευτικό -παιδαγωγό πατέρα του. Έτσι κινητοποιήθηκε και από μόνος του, πέραν των δικών μου εκκλήσεων, για την αναζήτηση και την ανασυγκρότηση του αρχείου του Πάνου, που του έγινε αναγκαίο εργαλείο για την προώθηση της μελέτης του. Το ίδιο έγινε και με τη βιβλιοθήκη του. Στο αρχείο και στη βιβλιοθήκη του Πάνου και στην ακα-

15. Γεώργιος Παν. Ροντογιάννης, «Ο δάσκαλος-φιλόλογος Δρ. Βασίλειος Ιωάννου Σταματέλος (1869-1945)», *Πρακτικά ΙΑ΄ Συμποσίου, Ποίηση, Ιστορία-Φιλολογία, Περιβάλλον και οικονομία*, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 17-19 Αυγούστου 2006, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2007, σ. 159-208.

16. Β. Σταματέλου, *Ο Εθνικός Ύμνος και ο Σολωμός*, Αθήνα 1924. Φωτοανατύπωση, Αθήνα 2007, 8ο, 25+128 σ. Βασίλειος Ιωάν. Σταματέλος, *Αλφαβητάριον Η ζωή μας*, Εικονογράφηση: Τάκης Γ. Σούρσος, Επιμέλεια: Γεώργιος Π. Ροντογιάννης, Αθήνα 2009, 262 σ.

ταστασία τους μπορούσαν να ανιχνευθούν οι ενότητες, που εκείνος διαμόρφωνε για να υπηρετήσουν τα μέρη του συγγραφικού του έργου και στην προετοιμασία επί τόσες δεκαετίες της διδασκαλίας του. Επί έξι χρόνια από το 2008 ως το 2013 στο σπίτι του Πάνου στο Χαλάνδρι αναζητούσε, και κάποτε τον βοηθούσα κι εγώ, για να εντοπίσουμε τμήματα του αρχείου, που θεωρούσα, κρίνοντας από τις δημοσιευμένες πληροφορίες στα βιβλία του Πάνου, ότι υπήρχαν. Και αποδείχτηκε ότι έτσι ήταν. Η τελευταία πολύωρη αναζήτηση έγινε στις 9 Ιουνίου 2013, ένδεκα μέρες πριν από το θάνατό του, όταν ξεχωρίσαμε τους τελευταίους φακέλους. Σε κλίμα χαρούμενο και με τις περιποιήσεις της κυρίας Αλίκης χωρίσαμε ορίζοντας επόμενη συνάντηση για την 1η Αυγούστου 2013 στο ροντογιαννέικο σπίτι στα Σταματελάτα των Τσουκαλάδων, για έκτη χρονιά, για να τελειώσω εγώ την κατάταξη και την καταγραφή του αρχείου και εκείνος να ολοκληρώσει την τρίτη γραφή του βιβλίου του και να μου το δώσει για ανάγνωση το φθινόπωρο του 2013. «Μ' αλλιώς η μοίρα το βουλήθη»¹⁷.

Ο γιος του Πάνου τύπωσε για μένα από τον υπολογιστή του Γιώργου το κείμενο του βιβλίου, που το έγραφε ως την τελευταία νύχτα του (19 προς 20.6.2013). Το διάβασα για τις ανάγκες αυτής της ομιλίας και διαπίστωσα πόσο βελτιωμένο είναι το περιεχόμενο και η μορφή του, σε σχέση με τις προηγούμενες γραφές του 2011 και 2012, που είχα διαβάσει και σχολιάσει¹⁸.

Τώρα το βιβλίο πρέπει να οδηγηθεί στην έκδοση, με τις ελάχιστες βελτιώσεις που μπορούν και επιτρέπεται να επιφέρουν οι επιμελητές στο βιβλίο ενός απόντα. Θεωρώ ότι θα είναι σημαντική συμβολή στην προσωπογραφία του Πάνου Γ. Ροντογιάννη αλλά και στην ιστορία της εκπαίδευσης, καθώς ο Γιώργος ενδιαφέρθηκε να κατανοήσει πέραν του νομικού πλαισίου της εκπαίδευσης και της λειτουργίας του σχολικού θεσμού, την εκπαιδευτική διαδικασία μέσα στην τάξη, πέραν της θεωρίας στην καθημερινή πράξη, τη δράση του δασκάλου και των κινητοποιούμενων μαθητών, στη χρήση των μέσων διδασκαλίας και τέλος στα αποτελέσματα της μαθησιακής διαδικασίας. Η διαχρονική σειρά των εκθέσεων των επιθεωρητών είναι μία από τις πολλές πηγές του, οι οποίες παρέχουν στοιχεία και μαρτυρίες, γραπτές και

17. Γιώργος Σεφέρης, «Fog, Say it with a ukulele», *Ποιήματα*, Αθήνα 151985, σ. 16, στίχος 27.

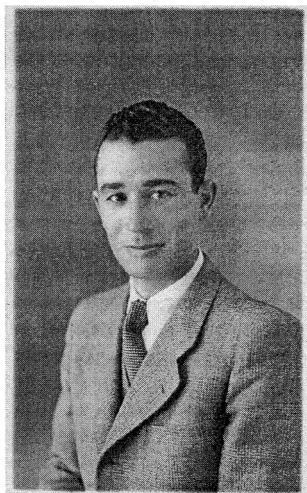
18. Το 2011 μίλησε με θέμα «Ο φιλόλογος-εκπαιδευτικός [Πάνος Γ. Ροντογιάννης]» στην *Επιστημονική Συνάντηση για τα 100 χρόνια από τη γέννηση των Λευκαδίων Ιστορικού Νίκου Γ. Σβορώνου (1911-1989) και Πάνου Γ. Ροντογιάννη (1911-1996)*, που οργάνωσε η Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών και το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αμφιθέατρο ΕΙΕ, 18.11.2011. Τα πρακτικά της *Επιστημονικής Συνάντησης* δεν εκδόθηκαν.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΕΥΚΑΔΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

**Ο φιλόλογος-ιστορικός Πάνος Γεωργ. Ροντογιάννης
(1911-1996) και το εκπαιδευτικό-παιδαγωγικό του έργο**

Υπό Καθηγητού Γεωργίου Π. Ροντογιάννη

Αθήναι 2012

προφορικές. Ύστερα είναι και το αρχείο του παιδαγωγού που έδωσε σημαντικές μαρτυρίες για την ετοιμασία του μαθήματος. Και ακόμη οι μαρτυρίες των μαθητών, δημοσιευμένες και προφορικές που συγκέντρωσε ο Γιώργος.

Ο Γιώργος δεν θέλησε να δει τον πατέρα του μόνο ως παιδαγωγό και γι' αυτό συνεξέτασε και τη δράση του στους άλλους τομείς που δραστηριοποιήθηκε και κατά την κρίση του επηρέαζαν το παιδαγωγικό του έργο: Η ίδρυση της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Λευκάδος (1953), του Μουσείου των εικόνων (1955), το *Λεύκωμα* του Ορφέα του 1954, ο *Οδηγός της Λευκάδος*, το 1966, η σκηνοθεσία των σχολικών θεατρικών παραστάσεων, οι ξεναγήσεις... Τον Γιώργο βοήθησαν σε αυτές του τις προσπάθειες οι μελέτες για τη λευκαδίτικη ιστορία, των τελευταίων είκοσι χρόνων, που έμμεσα ή άμεσα μελέτησαν και το έργο του Ροντογιάννη και ανέδειξαν τη σημασία του για τις λευκαδίτικες σπουδές¹⁹.

Ο Γιώργος δεν διέθετε φιλολογικοϊστορικές σπουδές αλλά υψηλή επιστημονική κατάρτιση στην ιατρική και στους επιστημονικούς κλάδους της, όπως θα ακούσουμε ευθύς αμέσως από τον κ. Κωνσταντίνο Ν. Παύλου, και αγάπη για το έργο του πατέρα του, που κλήθηκε να διαχειριστεί και ακόμη ερευνητική διάθεση για να κατανοήσει τις προϋποθέσεις της δημιουργίας του και την εμβέλεια των αποτελεσμάτων του. Έτσι μπόρεσε, στο διάστημα της τελευταίας εικοσαετίας της ζωής του, να ολοκληρώσει ή σχεδόν να ολοκληρώσει ένα έργο χρήσιμο για τους σημερινούς και τους μεταγενέστερους μελετητές νεοελληνικών και ιδιαίτερα λευκαδίτικων πτυχών του παρελθόντος. Μπορώ να μαρτυρήσω, καθώς παράστεκα στις προσπάθειές του, ότι παρόλο που αυτές ήταν εντατικές και κοπιώδεις, αφού έπρεπε και ήθελε να μάθει και να καταλάβει πολλά και δύσκολα, ότι περνούσε καλά και βίωνε ως δημιουργία την όλη του προσπάθεια. Ελπίζω αυτά τα τελευταία μου λόγια να μη φανούν εύκολη παρηγοριά για όλους εμάς που συγκεντρωθήκαμε απόψε στο αφιέρωμα τιμής και μνήμης, παρόλο που πενθούμε για την απώλειά του.

19. Σπύρος Ι. Ασδραχάς - Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Η Λευκάδα και οι ιστορικοί της: γενική σκιαγραφή», *Πρακτικά του Συνεδρίου Η Λευκάδα και οι ιστορικοί της...* ό.π., σ. 39-40, 42-46, 278-282, όπου και η προηγούμενη βιβλιογραφία. Σε όλες τις μελέτες αυτών των *Πρακτικών* υπάρχουν αναφορές στο έργο του Π. Γ. Ροντογιάννη. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Οι Λευκαδίτες ιστορικοί των αφανών», *Πρακτικά ΙΔ΄ Συμποσίου, Οι αφανείς της λευκαδίτικης ιστορίας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 3-5 Αυγούστου 2009, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2010, σ. 36-41.*

